

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми:

**«НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З
ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи SPs1-M18z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Гамувка Наталія Степанівна

Керівник:
Дмітрієва О.І., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри корекційної педагогіки
та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	8
1.1. Теоретичний аналіз проблеми національного виховання в психолого-педагогічній літературі.....	8
1.2. Потенціал національного виховання в народній виховній системі....	19
Висновки до розділу 1.....	32
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ	34
2.1. Методика експериментального дослідження.....	34
2.2. Результати експериментального дослідження та їх аналіз.....	41
2.3. Педагогічні умови підвищення ефективності національного виховання молодших школярів з порушеннями слуху.....	48
Висновки до розділу 2.....	68
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Актуальність роботи. Оновлення сучасної української освіти супроводжується інтенсивним пошуком шляхів удосконалення педагогічного процесу в усіх ланках освітньої системи. Не стала винятком у цьому плані і початкова шкільна освіта. Серед багатьох проблем змісту початкової шкільної освіти особливе місце на сьогодні займають питання, пов'язані з національним вихованням.

Концепція розвитку особистості дитини до освітнього процесу в закладах шкільної освіти припускають включення елементів народної культури в зміст освіти. Спадщина кожного народу містить цінні ідеї та досвід виховання. Національна вихованість або етнічна ідентичність, як усвідомлення своєї приналежності до певного етносу, формується у людини в перші роки її життя. Саме цей період є визначальним у становленні основ характеру і виробленні норм поведінки. Перш за все на сьогодні освіта – це єдиний цілеспрямований процес виховання і навчання, що є суспільно значущим благом і здійснюваний в інтересах людини, родини, суспільства і держави, а також сукупність набутих знань, умінь, навичок, ціннісних установок, досвіду діяльності та компетенції певного обсягу і складності з метою інтелектуального, духовно-морального, творчого, фізичного чи професійного розвитку дитини, задоволення її освітніх потреб та інтересів; виховання – діяльність, спрямована на розвиток особистості, створення умов для самовизначення і соціалізації учня на основі соціокультурних, духовно-моральних цінностей і прийнятих у суспільстві правил і норм поведінки в інтересах людини, родини, суспільства і держави[12].

Тому залучення нових поколінь до національної культури стає актуальним педагогічним питанням сучасності, оскільки, кожен народ не просто зберігає історично сформовані виховні традиції і особливості, але і прагне перенести їх в майбутнє, щоб не втратити історичного національного обличчя і самобутності.

Актуальність нашого дослідження зумовлена реалізацією основних цілей Національної доктрини освіти України: забезпечити історичну наступність

поколінь, збереження, поширення і розвиток національної культури, виховання дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини; формування культури миру і міжособистісних відносин, що виявляються в національній та релігійній терпимості, шанобливе ставлення до мов, традицій і культури інших народів.

У всі часи і у всіх народів основною метою виховання була турбота про збереження, зміцнення і розвиток добрих народних звичаїв і традицій, турбота про передачу підростаючим поколінням життєвого, виробничого, духовного, в тому числі і педагогічного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями. Тому сила народної педагогіки, народних традицій полягає перш за все в доброму, гуманному підході до особистості дитини.

У ряді досліджень (І. Бех [3], О. Вишневський [9], Л. Гавриленко [14], Т. Гарбузюк [15], Г. Кловак[20], відзначається, що національне виховання має велике значення в розвитку дітей. Очевидний інтерес в цьому плані являє молодший шкільний вік, коли відбувається становлення ідентифікації особистості (Ж. Піаже, Е. Еріксон).

Національна культура стає для дитини першим кроком в засвоєнні багатств світової культури, присвоєння загальнолюдських цінностей, формуванні власної особистісної культури. Залучення до традицій народу має особливе значення в шкільні роки. Дитина є майбутнім повноправним членом соціуму, їй належить освоювати, зберігати, розвивати і передавати далі культурну спадщину етносу через включення в культуру і соціальну активність. Це дає підставу припустити наступне: період молодшого шкільного віку є найбільш оптимальним для початку цілеспрямованого виховання засобами національного виховання в процесі навчальної діяльності, що і зумовлює актуальність дослідження.

Складні і неоднозначні процеси, що відбуваються останнім часом в Україні і в світі, зумовили необхідність посилення виховної роботи по всіх напрямках духовного життя суспільства. Збільшення темпів соціальної та культурної мобільності об'єктивно знижують ступінь, характер і інші параметри особистісної ідентичності, сприяють наростанню нігілістичних настроїв.

Розвиток ЗМІ, мережі Інтернет, соціальних мереж залишило свій відбиток на мислення та поведінку молодших школярів, що призвело до певної переоцінки традиційних українських духовних цінностей.

У зв'язку з цим проблема формування і розвитку національного виховання на рівні суспільства, соціальної групи, окремої особистості сьогодні стоїть як ніколи гостро. Про це свідчить ряд Державних програм, спрямованих саме на національне виховання дітей.

Сучасна українська ситуація загострює деформацію національних відносин, що надзвичайно актуалізує проблему формування етнічної ідентичності особистості. Поєднуючи в собі інтереси, почуття і цінності народу, етнічна ідентичність визначає систему етносоціальних відносин, вибір і регуляцію того чи іншого типу поведінки в полікультурному середовищі.

Провідна роль у вихованні молодших школярів належить духовному стержню нації. Актуальними сьогодні є думки І. Огієнка та В. Сухомлинського про те, що до найважливіших ознак нації належить рідна мова, а із нею витворена культура, яка стає душею нації, її духом. Так, В. Сухомлинський зазначав, що у руках педагога слово є могутнім виховним засобом, яке здатне піднести, звеличити людину в її власних очах, ствердити її патріотичну свідомість та громадянську гідність, на усе життя відкрити в її серці невичерпні й вічні джерела любові до своїх предків [37].

Різні аспекти національного виховання досліджувалися філософами, педагогами, психологами (Г. Ващенко [8], Л. Виготський [13], В. Сухомлинський [37], К. Ушинський [40] та ін.). Так, К. Ушинський вважав, що система виховання породжується історією народу, його матеріальною і духовною культурою [40]. Благодатний педагогічний матеріал століттями накопичувався в усній народній творчості, в народно-прикладному мистецтві і різних народних промислах, в фольклорних творах, які так близькі і зрозумілі молодшим школярам.

Мета дослідження полягає в розробці педагогічних умов підвищення ефективності національного виховання молодших школярів з порушеннями слуху.

Для досягнення мети слід вирішити наступні **завдання**:

- здійснити теоретичний аналіз дослідження проблеми національного виховання у психолого-педагогічній літературі;
- визначити потенціал національного виховання в народній виховній системі;
- з'ясувати особливості процесу національного виховання дітей з порушеннями слуху;
- здійснити порівняльну характеристику рівня сформованості національної вихованості дітей з типовим розвитком та дітей з порушеннями слуху;
- розробити педагогічні умови підвищення ефективності національного виховання молодших школярів з порушенням слуху в процесі навчальної діяльності.

Об'єкт дослідження – виховний процес, орієнтований на національне виховання молодших школярів.

Предмет дослідження – педагогічні умови підвищення рівня ефективності національного виховання молодших школярів з порушеннями слуху.

Методи дослідження: *теоретичні:* вивчення та аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної та методичної літератури щодо проблеми національного виховання школярів із типовим розвитком та з порушеннями слуху; *емпіричні:* спостереження за поведінкою дітей під час уроків та в позаурочний час; опитування батьків; бесіда; анкетування дітей та батьків; *статистичні:* кількісний і якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Теоретичне значення: результати роботи можуть бути застосовані для подальшого вивчення проблеми національного виховання молодших школярів з порушеннями слуху.

Практичне значення полягає у розробці педагогічних умов підвищення ефективності національного виховання дітей з порушеннями слуху, які можуть використовуватися у роботі спеціальних психологів, вчителів та вихователів закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху.

Експериментальна база дослідження: КЗ "Острозька спеціальна ЗОШ-інтернат I-III ступенів для дітей з вадами слуху" (10 осіб); Березнівський НВК "ЗОШ I-II ст. - ліцей з професійним навчанням для дітей з типовим розвитком (10 осіб). В дослідженні брали участь: молодші школярі віком 6-7 років в кількості 20 осіб.

Апробація роботи відбулася на студентській науковій конференції за підсумками науково-дослідної діяльності студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології (м. Кам'янець-Подільський, 2019 рік). Результати апробації відображено у 1 публікації.

Структура дослідження. Дипломна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків та списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 72 сторінках. Список використаних джерел складає 51 позицію.

ВИСНОВКИ

Теоретичне та експериментальне вивчення проблеми національного виховання молодших школярів з порушеннями слуху молодшого дозволяє нам зробити наступні висновки:

1. Проаналізовано психолого-педагогічну літературу щодо проблеми національного виховання та з'ясовано, що розвиток і формування національного виховання позитивно корелює з такими особистісними рисами як доброзичливе і довірливе ставлення до людей іншої етнічної приналежності.

2. Здійснено аналіз літературних джерел з даної проблеми, що дозволив нам визначити зміст народних традицій, які більш доступні молодшим школярам: знання про український національний костюм, про українську хату, про козаків, знання деяких жанрів фольклору, доступних дітям цього віку, народних свят та ігор, що відображають духовність народу, його характер, мету.

3. Визначено, що значна увага в науковій літературі приділяється проблемі національного виховання, як одного з найважливіших компонентів виховання особистості дитини. Дана проблема розглядається як філософських, історичних, так і в етнографічних та психологічних дослідженнях в руслі вивчення націй й національних відносин, національних особливостей виховання.

4. Визначено, що найбільш результативними засобами національного виховання молодших школярів є участь у практичних видах діяльності. Лише в процесі практичної діяльності діти знайомляться із звичаями та традиціями українського народу, виготовляють різні предмети навколишнього світу, їхні моделі та зображення, що збагачує їхній внутрішній світ і прищеплює любов до національних цінностей.

5. Визначено, що національне виховання молодших школярів з порушеннями слуху є однією з основних завдань закладів загальної середньої освіти. Саме у цьому віці з'являються новоутворення, що свідчать про можливість і необхідність здійснення спеціальної роботи з національного виховання дітей.

6. З'ясовані особливості національного виховання молодших школярів з порушеннями слуху, які полягають у: побудові навчально-виховного процесу у закладах загальної середньої освіти таким чином, щоб засвоюючи рідну мову та культуру, зростаюча особистість входила в український та світовий культурний простір; створенні осередку для практичної діяльності молодших школярів; ознайомленні дітей з культурою та звичаями свого народу; залученні дітей до цінностей національної культури; прищепленні поваги до звичаїв, що передаються з покоління в покоління; подаванні прикладу скромності, чесності, порядності, працьовитості, ввічливості, любові до своєї Батьківщини та її традицій; створенні доброзичливої емоційної атмосфери, що забезпечує психологічний і соціальний комфорт, дружбу дітей різних національностей.

7. З'ясовані основні завданнями національного виховання молодших школярів: формування у дітей достатнього рівня знань про свою Батьківщину, виховання у дітей інтересу до навколишнього світу, емоційної чуйності на події суспільного життя, включення дітей в практичну діяльність по застосуванню отриманих знань.

8. Здійснено порівняльний аналіз рівнів сформованості національної вихованості у дітей з типовим розвитком та дітей з порушенням слуху. В обох групах присутні діти з середнім рівнем національної вихованості, в основному у всіх дітей рівень національної вихованості низький (60% в учнів з типовим розвитком, 80% в дітей з порушеннями слуху). У групах є діти з високим рівнем національної вихованості, проте їх мало (10% в учнів з типовим розвитком, 10% в дітей з порушеннями слуху).

9. Вивчено ставлення батьків до даної проблеми. Що стосується питання впливу сім'ї на національне виховання дитини, то тут простежується нейтральне ставлення батьків до даного питання: батьки в умовах родини не звертають уваги на національне виховання, не розповідають своїм дітям про історію України, про історичне минуле міста, в якому вони живуть, не показують дитині культурні та історичні пам'ятники рідного міста. Якщо батьки з дитиною і відвідують інші міста України, то зазвичай не звертають увагу на історичні пам'ятники та події.

Результати анкетування батьків дітей молодшого шкільного віку показали, що батьки, в основному, не визнають необхідність процесу формування національних почуттів у дітей. При цьому вони відчують труднощі пов'язані з віковими особливостями своєї дитини, вважають, що займатися національним вихованням не обов'язково або цим повинні займатися тільки вихователі без підтримки і допомоги сім'ї.

10. З'ясовано, що в закладах загальної середньої освіти ведеться недостатня робота по підвищенню рівня національної вихованості, велика кількість дітей із низьким рівнем знань національної вихованості – 60% в дітей з типовим розвитком і 80% в групі дітей з порушеннями слуху.

8. Розроблено педагогічні умови підвищення ефективності національного виховання молодших школярів з порушеннями слуху, перспективний план, що спрямований на національне виховання молодших школярів засобами фольклору, в який включили два розділи – перспективний план спільної роботи педагогів та батьків молодших школярів з порушеннями слуху і перспективний план заходів щодо підвищення ефективності національного виховання дітей з порушеннями слуху. Саме фольклор прищеплює любов до Батьківщини, до народних традицій, тобто у дітей формуються національно-патріотичні почуття. Але не слід забувати і про те, що педагог, не будучи патріотом сам, не зможе і в дитині пробудити почуття любові до Батьківщини і без участі батьків дана робота не дасть позитивних результатів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів поставленої проблеми. Перспективу нашого дослідження вбачаємо у впровадженні розроблених педагогічних умов підвищення ефективності національного виховання молодших школярів з порушеннями слуху у заклади загальної середньої освіти для дітей з порушеннями слуху та закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамюк Н.Б. Сурдопедагогіка навчає не лише читати, а й пізнавати світ. Педагогічна газета. №7(144). липень 2006.
2. Акулова А. А. Толерантность и культура межнационального общения: учебно-методическое пособие. Краснодар : «Просвещение Юг», 2013. 305 с.
3. Бех І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Методист (Шкільний світ)*. 2014. № 11. С. 11-25.
4. Богданова Т. Г. Сурдопсихологія: Учеб.пособие для студ.высш.пед. учеб.заведений. М.: Академия, 2002. 224 с.
5. Богомолова М. И. Межнациональное воспитание детей: учебное пособие. М. : Флинта, 2013. 176 с.
6. Боднар О., Джевага В. Технологія корекції координаційних здібностей дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху. *Молода спортивна наука України*: зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання і спорту / за заг. ред. Євгена Приступи. Львів, 2016. Вип. 20. т. 3/4. С. 11-16.
7. Борщевська Л.В., Жук В.В., Литвинова В.В., Литовченко С.В., Максименко Н.Л., Шевченко В.М. Дитина з порушеннями слуху: поради батькам: навчально-методичний посібник. К.: Інститут спеціальної педагогіки, 2011 р. 222 с.
8. Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори. Дрогобич: Відродження, 1997. 214 с.
9. Вишневський О. Ще раз про народження громадянина: національне і громадське у сучасному українському вихованні. *Освіта*. 2002. №8-9. С.6-7.
10. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вид. друге, доопрацьоване і доповнене. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.
11. Виховання громадянина України – стратегічна мета національно-патріотичного виховання сьогодення: Матеріали студентської наук.-практ. конф., Кам'янець-Подільський, 23-24 жовтня 2017 р.: тези доп. Кам'янець-Подільський: КПНУ ім. Івана Огієнка, 2017. 291 с.

12. Волков Г. Н. Этнопедагогика: учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2013. 176 с.
13. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва : Аспект Пресс, 2014. 672 с.
14. Гавриленко Л. Криниця : посібник з українського народознавства (2-й рік вивчення). Запоріжжя : Просвіта, 2003. 160 с.
15. Гарбузюк Т. В. Деякі аспекти основ сучасного національно-патріотичного виховання. *Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка* : Педагогічні науки. 2015. № 7. С. 142-147.
16. Дитина зі світу тиші: на допомогу батькам нечуючої дитини: науково-методичний посібник / уклад.: Н.А. Зборовська та ін.; за ред. С.В. Кульбіді. Київ: «СПКТЬ УТОГ», 2011 328 с.
17. Димскис Л. С. Социальная реабилитация лиц с нарушением слуха. *Социальная защита и здоровье личности в контексте реализации прав человека: наука, образование, практика: материалы Международной научно-практической конференции, Республика Беларусь, Минск. 2016. С.146-153.*
18. Золотова Б. Х. Культура межэтнического общения: региональный аспект. СПб : Речь, 2014. 176 с.
19. Кажыкай Е.Э. Особенности этнокультурного воспитания детей-инвалидов с нарушениями слуха в условиях специальной (коррекционной) общеобразовательной школы. *Молодежный научный форум: Общественные и экономические науки: электр. сб. ст. по мат. XXV междунар. студ. науч.-практ. конф. № 6(25). URL: [https://nauchforum.ru/archive/MNF_social/6\(25\).pdf](https://nauchforum.ru/archive/MNF_social/6(25).pdf) (дата обращения: 06.05.2019)*
20. Кловак Г., Ткаченко В. Формування етнічної самосвідомості школярів – важлива проблема сучасної національної школи України. *Учитель. 2000. №1-3. С.38-40.*
21. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015-2019 рр., затверджена на колегії МОН України 26 березня 2015 року.

- 22.Корытько В. Единство духовного, нравственного и патриотического воспитания. Духовно-нравственное воспитание. 2015. № 6. С. 49-56.
- 23.Лемешенко Н. Національні символи України. Вікторини. Випуск 4. Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2006. 104 с.
- 24.Матросова Н. Н. Развитие этнокультурного и творческого потенциала детей. *Теория и практика дополнительного образования*. 2013. № 4. С.58-61.
- 25.Мартинюк І.В. Національне виховання: Теорія і методологія: Метод. Посібник.. Київ: ІСДО, 1995. 160 с.
- 26.Народні ігри. Для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / упоряд. Ю. Є. Бардакова. Харків : Вид. група “Основа”, 2007. 96 с.
- 27.Парфилова Г.Г., Каримова Л.Ш. Психолого-педагогическое сопровождение развития ребенка в поликультурном образовательном пространстве: Учебное пособие. Казань: КФУ, 2015. 128 с.
- 28.Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина. Шлях освіти. 2002. № 1. С. 9-14.
- 29.Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: – ТОВ ВПЦ «Літопис –ХХ» - 2010.
- 30.Роук С. Є. Міжособистісна взаємодія дітей з вадами слуху. *Психологічні перспективи*. 2009. 142 с.
- 31.Сак Т.В. Особлива дитина: від народження до 6 років. Поради батькам.- К.:Літера ЛТД, 2008.-144с.
- 32.Синяк В.А. Нудельман В.В. Особливості психічного розвитку глухої дитини. М.: Просвещение, 2001. 161 с.
- 33.Стельмашук С. Сучасний погляд на національно-патріотичне виховання. URL: <https://naurok.com.ua/suchasniy-poglyad-na-nacionalno-patriotichne-vihovannya-74992.html> (дата звернення: 30.05.2019)
- 34.Стельмахович М. Г. Виховні цінності традиційної української родини. Цінності освіти і виховання. Наук. метод. збір. / За заг. ред. О. В.Сухомлинської. Київ, 1997. С. 129-132.

35. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология: учеб. для вузов. Москва : Аспект Пресс, 2013. 368 с.
36. Сурдопедагогика: учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / И.Г. Багрова и др.; под ред. Е.Г. Речицкой. М: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. 655 с.
37. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5-ти т. Київ: «Акта», 2012. – 541 с.
38. Тхоржевський Д. Виховання національної самосвідомості учнів – невідкладне завдання загальноосвітньої школи. Шлях освіти. 2003. №2. С.28-30.
39. Таранченко О., Федоренко О. Концепція розвитку системи освіти осіб з порушеннями слуху в Україні (Проект). *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. № 1. С. 26-33.
40. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. Київ: Рад школа, 1983. Т.1. 348 с.
41. Федорова С. Н. Этнокультурное развитие детей. Психолого педагогическое сопровождение. Москва : Форум, 2014. 176 с.
42. Федюк Т. М., Безлюдна В. І. Психологічні особливості соціалізації дітей з вадами слуху. *Психологія: реальність і перспективи*. 2014. Вип. 3. С. 161-163.
43. Шевченко В. М. Дидактико-методичні особливості підручників з предметно-практичного навчання для дітей з порушеннями слуху. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : наук. метод. зб. Київ. Вип. 11. 2016. С. 228-234.
44. Шевчук А. Українські традиції – духовні опори життя і розвитку дитини. *Дошкілля*. 2008. № 1 (5). С. 10–15.
45. Шевчук А. С. Національні музичні символи України. *Палітра педагога*. 2008. № 4. С. 3-5.
46. Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї. Київ: Культурологічне ПП «Борівітер». 2000. 260 с.

47. Юденко О. Н. Особенности национального самосознания дошкольников и его формирование в условиях специально организованной деятельности. Дисс.. канд. псих. наук. Иркутск, 2000. 172 с.
48. Яловська О. Народні перлини для маленької дитини. Тернопіль : Мандрівець, 2013. 408 с.
49. Яковлев Б.П. Психолого-педагогический аспект организации адаптивного самовоспитания детей с ограниченными возможностями здоровья. Адаптивная физическая культура. 2011. №2. С.4-8.
50. Янн П.А. Воспитания и обучения глухого ребенка. Сурдопедагогика как наука: учеб. пос. М: Академия, 2003. 248 с.
51. Ярмаченко М. Д. Проблеми інтеграції глухих в суспільство. зб. матеріалів I Всеукраїнської конф. з історії навчання глухих в Україні. К. 2001. С. 63-66.